

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ
KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ**

**YOKSULLUKLA MÜCADELE–YOKSULLUK YÖNETİMİ
AYRIMINDA
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU**

**Türk İdaresinin Güncel Sorunları
Seminer Çalışması**

Arın Hünler

**Seminer Sorumlusu
Dr. Onur Karahanoğulları**

Ankara-2005

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	2
I. YOKSULLUK VE YOKSULLUKLA MÜCADELE	3
A.MUTLAK – GÖRELİ YOKSULLUK	3
B.YOKSULLUKLA MÜCADELEDE YAKLAŞIMLAR	4
II.SYDTF’NİN OLUŞUMU VE YAPISI	7
A.FON’UN KURULUŞ SÜRECİ	7
B.ÖRGÜTSEL YAPI	8
<i>1.Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu .....</i>	<i>8</i>
<i>2.Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları .....</i>	<i>11</i>
C.FON FAALİYETLERİ	13
<i>1.Fon Gelirleri İle Yürütülen Faaliyetler.....</i>	<i>13</i>
<i>2.Fon Faaliyetlerinin Dönemsel Tasnifi .....</i>	<i>15</i>
SONUÇ	17
EK I: SYDTF 1995 – 2004 GELİR TABLOLARI	19
EK II: SYDTF 1995 – 2004 GİDER TABLOLARI	20
KAYNAKÇA	21

GİRİŞ

Gelir dağılımındaki bozukluğun sürekli arttığı bir ülkede yaşam şartlarının da dar gelirliiler açısından sürekli olarak bozulacağı bir gerçektir. Yaşam şartlarının zorlaşması, fiyat artışları tüm halk üzerinde etkili olacaktır. Ancak doğal olarak bu etki kendini dar gelirliiler üzerinde daha çok gösterecektir. Çalışmamız da bu etkilerin hafifletilmesi yöntemlerini ve bu yönde çalışmaları olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nu kapsamaktadır.

Yoksulluk konusunun Türkiye gündeminde yer alması 1980'ler sonrasında, 24 Ocak kararları ardından uygulanmaya başlanan Yapısal Uyum Politikaları'nın sonuçlarının kendini göstermeye başlaması ile olmuştur. Bu süreçte neo-liberal ekonomi politikaları ile gelir dağılımı bozulmuş ve bugünlere kadar bu bozulma artarak devam etmiştir. Bu bozulmanın dar gelirliiler üzerindeki yükü arttırması nedeniyle bireyler yoksulluk sınırının altına itilmiştir. İşte Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu bu durumun göze batmasının ardından kurulmuştur. Ancak fonun amacının yoksulluğu ortadan kaldırmak olduğunu söylemek oldukça zordur. Bunu söyleyebilmek için hükümetin uygulamaya koyduğu Yapısal Uyum Politikalarını görmezden gelmek gerekir.

Yoksulluk üzerine yazılan onlarca yazıda birçok tanım yapılmıştır. Bu çalışmada onların hepsine tek tek değinmek kapsam dışına çıkılmasına neden olacaktır. O nedenle bu konuda genel bir çerçeve çizilmekle yetinilecek, ayrıca yoksulluk ve nedenlerine yönelik sayısal ağırlıklı iktisadi açıklamalar mümkün olduğunca yansıtılmamaya çalışılacaktır.

Çalışmada yoksullukla mücadele adı altında yürütülen faaliyetlerin konuya ilişkin yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmeleri yapıldıktan sonra, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) hakkında bilgiler verilecek, Fon ve ona *bağlı* çalışan vakıf faaliyetleri kısaca aktarılacaktır. SYDTF'nin kuruluşundan bugüne kadar olan dönemdeki faaliyetleri, harcamaları ve siyasi iktidarlar temelinde tarihsel olarak tasnif edildikten sonra çalışma tamamlanacaktır.

I. YOKSULLUK VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

A.MUTLAK – GÖRELİ YOKSULLUK

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda yoksullukla ilgili sayısal tanımlamalar yoluna gidilmiş, genellikle Dünya Bankası'nın aldığı ölçütler kabul edilmiştir. Bilimsel verilerle hareket etmek mutlak suretle gereklidir. Ancak salt sayısal verilerle tanımlayıp, yoksulluğun *insanca yaşama hakkından yoksunluk* olduğunu unutmak, insani yaklaşımları gözardı etmemize neden olacaktır. Bu nedenle kişilerin içinde bulundukları durumu “dolar bazında” değerlendirmek yerine konumlarını tanımlamak konuyu kavrayabilmek açısından yararlı olacaktır.

Yoksulluk araştırmaları ve çalışmaları konunun özellikle Dünya Bankası'nın 1990 yılı Kalkınma Raporunda önemli yer bulması ile artmıştır. Dünya Bankası bu çalışmada mutlak ve görelî yoksulluk olmak üzere iki tür yoksulluk düzeyi ortaya koymuştur. Mutlak yoksulluk kişi başına tüketilen kalori miktarına bağlı olmakla birlikte “hane, halk ya da fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir. Tanımın yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi esas alması ona mutlaklık niteliği kazandırmaktadır.”¹ Dünya Bankası'nın çalışması, geliri bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400k/cal besini almaya yetmeyen kişileri mutlak yoksul olarak tanımlamıştır. Yani “ölüm sınırı” mutlak yoksulluk şeklinde *yumuşatılmıştır*. Mutlak yoksulluk “dolar bazında” az gelişmiş ülkeler için 1, Doğu Avrupa ülkeleri için 4 dolar olarak belirlenmiştir.²

Görelî yoksullukta ise, “yoksulluğun ölçülmesinde minimum kalori ihtiyacının yanı sıra temel toplumsal ihtiyaçlardan olan barınma, eğitim, sağlık ve benzeri kültürel ve toplumsal ihtiyaçlar göz önüne alınmaktadır. Görelî yoksulluk, kişinin kendisini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını içerir.”³ Bu noktadan hareketle, görelî yoksulluğun Anayasanın “Devletin temel amaç ve görevleri” başlıklı 5. maddesi ile paralellik arzettiği düşünülebilir.⁴

¹ Coşkun Can Aktan - İstiklal Yaşar Vural, “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara, Hak-iş Konfederasyonu Yayınları, 2002 s.5.

² Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, **Yoksullukla Stratejik Mücadele**, Ankara, 2004, s.2. Fon hazırladığı broşürlerde Türkiye'yi az gelişmiş ülke statüsünde saymamaktadır. Ancak konuyla ilgili yapılan çalışmaların tamamına yakınında Türkiye için mutlak yoksulluk sınırı olarak 1 dolar baz alınmaktadır.

³ **a.k.**, s.3.

⁴ Maddeye göre, “devletin temel amaç ve görevleri, [...] kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.”

Ancak, okuyucularda genel kanaat oluşturmak amacıyla verilen bu iki yoksulluk ayırımının SYDTF tarafından çok da dikkate alınmadığı belirtilmelidir. Fon, çalışmalarda mütevellî heyetinin kararlarına bağılı olarak çalışmaktadır. Heyetler elbette yardım yapılan kişilerin gelir seviyelerini dikkate almaktadır. Ancak yapılan tüm yardımların nesnel ölçütlere dayandığını, siyasi görüşlerin yardımları etkilemediğini söylemek iyimserlik olacaktır.

B.YOKSULLUKLA MÜCADELEDE YAKLAŞIMLAR

Yoksullukla baş etme yöntemleri iki ana yaklaşım temeline oturmaktadır. Bu yaklaşımlar ve doğurdukları sonuçlar hem uygulayıcıların politikalarına hem de uygulanan bölgenin ekonomik durumuna göre değişme göstermektedir.

Dolaylı yaklaşım “hızlı büyüme yoluyla yoksulların gelirlerini ve yaşam düzeylerini yükseltmeyi ön plana çıkarmaktadır.”⁵ Ancak bu yaklaşımın Türkiye’de uygulanmasında göz ardı edilen nokta gelir dağılımı olmuştur. Gelir dağılımının bozukluğunun yoksulluk üzerinde etkisi tartışmasızdır. Ancak bu konu Türkiye’de ilgi görmemiş ve yoksullukla ilgili yapılan çalışmalar yalnızca büyüme üzerine odaklanmıştır. Hatta, “Türkiye’de yoksullukla mücadele tartışmalarının kriz dönemlerinde de büyüme üzerine odaklandığı görülmektedir”⁶. Elbette bu durum da yoksullukla ilgili yürütölen çalışmaların başarıya ulaşmasını engellemiştir. Türkiye’nin 2001 krizi döneminde %-9,4 küçüldüğü düşünöldüğünde bu hiç de şaşırtıcı değildir. Ayrıca sadece büyümeyi baz alan bu yaklaşımın bir sonucu olarak da “yoksul kesim, çoğu kez homojen bir kitle olarak ele alınmakta, yoksullar arasındaki yaş, toplumsal cinsiyet [...] aç[ılarından] varolan farklılıklara yeterince değinilmemektedir.”⁷

Türkiye’de tarım alanında yapılan yatırımların kısıtlılığı düşünöldüğünde, büyüme temelli yaklaşımın kırsal alanda yaşayan yoksulları “ihmal” ettiğı görölmektedir. Çünkü büyüme kavramı Türkiye’de sanayi alanında ağırlık kazanmıştır. Ayrıca Türkiye’nin tarımsal anlamda uzun yıllardır *büyümediğı* düşünöldüğünde tarımsal alandaki yoksullar için bu yaklaşımın etkisiz kaldığı öne sürölebilir. Bu yaklaşım ile kırsal alandaki yoksulların ihmal edilmelerinin bir nedeni olarak yoksulluk olgusunun büyük şehirlere ait olduğı inancı gösterilebilir. Genel olarak yoksulluğun daha çok kentlerde yaşandığı düşünölmektedir. Bunun nedeni köyde yaşayan insanların yaşam koşullarının yoksulluk olarak değil de, “köy hali” olarak değeriendirilip, normal karşılanmasıdır. Bu ciddi yanılsama köylerde yaşayan

⁵ Fikret Şenses, “Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 26(3-4), 1999, s.429.

⁶ Fikret Şenses, “Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlemler ve Öneriler”, **İktisat Üzerine Yazılar 1 Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, İstanbul, 2003, s.323.

⁷ a.k., s.325.

insanların bir şekilde geçinebileceği düşüncesi üzerine kuruludur. Nasıl İstanbul'a her kar yağdığında yer yerinden oynarken (ki bu durumun da 2 günlük elektrik kesintisinde "aptal" dediğimiz A.B.D. halkının durumundan farklı görülmesi mümkün değildir), binlerce köy yolu kapandığında kimse ses çıkarmıyorsa, kırsal alandaki bireylerin de yoksulluk sınırı altında yaşamaları çok da kayda değer görülmemektedir.

Dolaysız (doğrudan) yaklaşımda ise "yoksulların eğitim, barınma, gıda ve sağlık gereksinimlerinin devlet tarafından doğrudan sağlanması ve bu amaçlar doğrultusunda yoksulların harcama yapabilmeleri için devletin parasal aktarım yapması" ⁸ temel alınmaktadır. Şenses'e göre bu yaklaşım üç kolu içerir ⁹: Radikal reform (Kaynakların köklü biçimde yeniden dağıtılması, yoksulların kaynaklara ve kamu hizmetlerine erişiminin artırılması), kamu harcamaları (Sosyal güvenlik sistemleri, eğitim harcamaları vb.) ve yoksullukla mücadele programları (Yoksulların öncelikle işgücü piyasalarına erişimini arttırmak ve sonrasında da bu piyasalar içindeki konumlarını iyileştirmek. ¹⁰).

Birbirinden ayrılmadan yürütülmesi gereken bu üç kol Türkiye'de topyekün uygulanmamaktadır. Radikal reform olarak adlandırılan uygulamalar bize en uzak olanıdır. Toprak reformu vb. uygulamaları içeren bu alanda Türkiye'de yapılan göze çarpan bir uygulama yoktur. Bu tür faaliyetlerin önündeki engelin (sermaye sahiplerinin etkisiyle) siyasi olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

İkinci kolu içeren kamu harcamaları ise uygulamada kendine oldukça fazla kullanılan bir alandır. Son dönemlerde çokça dile getirildiği üzere herkesin sosyal güvenlik ağına sahip olacağı türünden açıklamalar bunu göstermektedir. Ancak, neo-liberal politikaların uygulanmaya konmasının ardından siyasi ortamın "kıvama gelmesi" ile iyice şiddetlenen bu yöndeki baskı sonucu, bugün kamu harcamalarının azaltılması en önemli hedef durumundadır. Sosyal Devlet ilkesinin bir gereği olan bu tip harcamalar devam etse de, yakın zamanda neo-liberal dalga ile azalacakları net olarak görülmektedir. Sağlık, eğitim gibi temel devlet hizmetlerinin özelleştirilmesi sonucunda en çok yoksulların faydalandıkları kamu harcamaları da azalacaktır. Bu, içinde bulundukları durumu daha da çıkmaza sürükleyecek, çıkış yolu bulmalarını engelleyecektir.

Dolaysız yaklaşımın üçüncü kolu yoksullukla mücadele programlarıdır. Bu tür programlar Türkiye'de de 1980 sonrasında uygulanan Yapısal Uyum Politikaları (YUP) sonucunda Dünya Bankası tarafından dünya çapında gündeme getirilmiş ve genel olarak

⁸ Fikret Şenses, "Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu", s.429.

⁹ Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.238.

¹⁰ Ancak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu uygulaması, her ne kadar yoksullukla mücadele programı olarak tanıtılsa da bu kapsama girmemektedir.

oluşan toplumsal muhalefetin ortadan kaldırılması ve işsiz kesimlerin çalışarak toplumsal üretime katkı sağlamaları amaçlanmıştır. Ancak uygulamada amaçlananlar gerçekleşmemiştir. “İngiltere’deki Yoksul Yasaları’ndan başlayıp, tarih içinde yoksullara yapılan sosyal yardımların sonuçları açısından bakıldığında, bu yardımların yoksulluğu ortadan kaldırmadığı bilinen bir gerçektir.”¹¹

Yoksullukla etkili bir mücadele yürütülebilmesi için “hem dolaylı hem de dolaysız yaklaşımın bir arada yürütülmesi gerekliliği konusunda genel bir uzlaşısı vardır.”¹² Ancak Türkiye açısından ucu kaçırılan doğrudan yaklaşım ile, tamamen ihmal edilen dolaylı yaklaşım arasındaki uçurum, yoksul sınıfların ortadan kalkması bir yana hızla çoğalmalarına neden olmaktadır.

---

¹¹ Filiz Çulha Zabcı, “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 58-1, 2003, s.237.

¹² Fikret Şenses, “Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlemler ve Öneriler”, s.327.

II.SYDTF'NİN OLUŞUMU VE YAPISI

A.FON'UN KURULUŞ SÜRECİ

Sosyal yardımları 1986 yılına kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu eliyle yöneten Türkiye’de, SYDTF’nin kuruluşuna neden gerek duyulduğu önemle ele alınması gereken bir konudur.Bu noktada nedenleri iç ve dış olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Böyle bir ayırım dönemin koşullarını da göz önüne almamız açısından yararlı olacaktır.

SYDTF’nin kuruluşuna etki eden dış nedenler 24 Ocak kararlarının arkasındaki uluslararası kuruluşlar olan Dünya Bankası ve IMF’nin politikalarıdır. Dönemi için çok büyük bir kaynak (400 milyar TL.) kullanması planlanan Fon’un ekonomiyi kontrol altında tutan uluslararası kuruluşların kabulü olmadan kurulamayacağı açıktır. Dünya Bankası ve IMF her ne kadar SYDTF’nin kuruluşunu yazılı olarak istememiş olsalar da *zımni bir icazet* verdikleri düşünülebilir. Ancak bu noktada uluslararası kuruluşların ülke politikalarında 1984 sonrasında çok da etkili olmadığı, 1980 sonrasında bu kuruluşların yoksulluk konusuna ilgi duymadığı, dikkatlerini sıkı para ve maliye politikalarına yönlendirdikleri dile getirilmektedir. Bu nedenlerle DB ve IMF’nin etkisinin oldukça sınırlı olduğu belirtilmektedir. Bu açıklamalar doğru olmakla birlikte atlanan bir nokta SYDTF benzeri fonların aynı dönemde tüm dünya çapında kurulmaya başlamış olmalarıdır. “Dünya Bankası, Türkiye’de SYDTF, Brezilya’da ‘Acil Toplumsal İhtiyaçlar Fonu’, Hindistan’da ‘Ulusal Yenileme Fonu’, Bolivya’da ‘Acil Sosyal Fonu’ gibi kuruluşlar aracılığıyla, yapısal reformların ‘tamamlayıcı’ bir parçası olarak yoksulluğu azaltma projelerini uygulamaya koymaktadır.”¹³ Bu noktadan hareketle Fon’un kuruluşunda uluslararası kuruluşların etkili olduklarını belirtmek mümkündür. Ancak bu etki doğrudan müdahale şeklini almamış, yönlendirmeler ve dayatılan programların sonuçlarına bir önlem olarak önerilmiştir.

Fon’un kuruluşunun iç nedenlerinden ilki de bahsedilen bu sonuçlardır. 24 Ocak kararları ardından Türkiye ekonomisi yeni bir döneme girmiş, sıkı para ve maliye politikaları ile büyüme önemsenmemiş, “makroekonomik politikalar, sermaye birikimi, büyüme ve kalkınma amaçlarından uzaklaşmış; önceliklerin başına ‘istikrar’ gelmiş; bu politikalara daraltıcı ve deflasyonist yönelişler egemen olmuştur.”¹⁴ Bunun sonucu olarak da işsizlik ve dolayısıyla yoksulluk artmış ve bu alanda uygulanabilecek politikalar gündeme gelmeye

¹³ Filiz Çulha Zabcı, **a.g.k.**, s.236.

¹⁴ Korkut Boratav, “Yoksulluk Kavramı Üzerine Notlar”, **Toplum ve Hekim**, C:19 S:1,2004, s.7.

başlamıştır. Ancak yoksulluğa karşı alınmış olan tedbirlerin amaçları tartışmalıdır. Bu konuda hükümetin toplumun tepkisini önleme isteği ve toplumsal destek arayışının önemli bir etken olduğu görülmektedir. Ayrıca SYDTF Kanunu'nun yasalaştığı dönemde gündemde olan erken seçimin de bu aşamada etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim 1987 Kasımında genel seçimler yapılmıştır. Fon'un kurulduğu 1986 Mayıs'ından 1987 Kasım'ına uzanan süreçte Fon'un iktidar partisi için önemli bir oy kapısı olduğu düşünülebilir. Zaten Kanun'un yasalaşması sürecinde bu konudaki endişeler muhalefet milletvekilleri tarafından da dile getirilmiştir.

Sonuç olarak iç ve dış olarak ikiye ayırdığımız SYDTF'nin ortaya çıkış nedenlerinde ortak hareket noktası YUP' tur. Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de neo-liberalizm ile toplumsal dönüşüm başlamış ve toplumdan gelecek seslerin kısılması amacıyla – iç ya da dış kaynaklı – yapılanmalar oluşturulmuştur. İşte SYDTF'de böyle bir politikanın ürünüdür.

B.ÖRGÜTSEL YAPI

1.Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

SYDTF Kanunu 1986 Mayıs'ında, genel kuruldaki üç günlük görüşmeler sonucunda yasalaşmıştır. Kanunun yasalaştığı günlerin ramazan ayı içerisinde yer alması muhalefetin eleştirilerine neden olmuş, hükümetin halkın din duygularını sömürdüğü dile getirilmiştir.¹⁵

SYDTF'nin tüzel kişiliği mevcut değildir¹⁶. Aslında bu kanun ile Merkez Bankası nezdinde bir hesap açılmış ve o hesabın kimler tarafından kullanılacağı belirlenmiştir. Ayrıca bu kanun ile her il ve ilçede hesaptaki paraları kullanmak amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmasını hükme bağlanmaktadır.¹⁷ Bu vakıflar aracılığıyla, fonda toplanan paraların ihtiyaç sahiplerine dağıtılması amaçlanmaktadır.

Fonda toplanan paraların vakıflara nasıl dağıtılacağını belirlemek üzere Fon Kurulu tesis edilmiştir. Ancak bu kurul 3294 sayılı SYDTF Kanunu ile değil de, 17.07.1986 tarihli yönetmelik¹⁸ ile belirlenmiştir. Buna göre kurul Başbakanın görevlendireceği bir Devlet Bakanı'nın başkanlığında bazı bakanlık müsteşarları ile toplanacaktır. Ancak bu kurulun şu an mevcut 931 vakfın dosyasını tek başına incelemesi mümkün değildir. Bu durumda hangi

¹⁵ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Tutanakları**, B:111, O:2, 28.5.1986, s.504.

¹⁶ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı Genel Gereğesi'nde SYDTF'nin tüzel kişiliğinin bulunmadığı belirtilmektedir. Bu nedenle de Fon çalışmada mevcut hukuk düzeninde uygulandığı şekliyle, yani tüzel kişiliği olmadan değerlendirilmiştir. Ancak Nami Çağan bütçe dışı oluşturulan fonların tüzel kişiliğinin olmadığını belirtmektedir. Nami Çağan, "Anayasa Yönünden Fonlar", **Anayasaya Yargısı**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 1986, s.107-124.

¹⁷ Kanunla vakıf kurulup kurulamayacağı hususu ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

¹⁸ 17.07.1986 tarih ve 19167 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Yönetmeliği

vakfa ne kadar para aktarılacağına kuruldan önce karar veren bir “ara kademenin” olması muhtemeldir. Ancak bu konu ne kanunda ne de yönetmelikte yer bulmuştur.

Kurul’un vakıflara Fon’dan para dağıtımını yaparken tamamen serbest hareket etmeyeceği öngörülmüştür. Buna göre Kurul dağıtımda il ve ilçenin gelişmişlik kriterini, nüfusunu, o il veya ilçeden yapılan bağışların miktarını, işsizlik durumunu göz önüne alacaktır. “Nesnel kıstaslara dayanmış görünen [bu dağıtımla ilgili] elimizde ayrıntılı ve somut bilgiler yoktur. Ancak [...] basına da yansıyan kimi olaylar bu kıstaslara sıkı sıkıya uyulmadığını ve karar alıcıların uygulamada önemli ölçüde ‘esnek’ davranabildiğini göstermiştir.”¹⁹

Kanun’da Fon’un sekreteryâ hizmetlerinin Başbakanlıkça yerine getirileceği belirtilmiştir. Ancak bu hüküm çok geniş yorumlanmış ve hiçbir yasal düzenleme olmadan, Başbakanlık bünyesinde bir Genel Sekreterlik ihdas edilmiştir. Yapılan araştırmalarda bu yapının neye dayanarak kurulduğu anlaşılamamış olmakla birlikte, Başbakanlık kararı ile kurulmuş olması muhtemeldir. Ancak Kanun’un buna izin vermemesine rağmen, böyle bir teşkilatlanmanın hukukiliği tartışmalıdır. Kanun Fon’un idare olarak örgütlenmesini öngörmemiştir. Yani şu an Genel Sekreterlik olmayan bir mevki konumundadır. Ancak mevcut yapıda Genel Sekreterlik sekreteryâ hizmetlerini yerine getirmekten çok Fon’un yürütme organı niteliğine bürünmüştür. Kanunla ya da yönetmelikle açıkça yetki verilmemesine karşın, Genel Sekreterlik yardım faaliyetlerine girişebilmektedir. Yakın zamanda uygulamaya konan Sosyal Riski Azaltma Projesi de bunun bir göstergesidir.

Fon’un sekreteryâ hizmetlerinin Başbakanlık tarafından görülmesinin ve tüzel kişiliğinin olmamasının yarattığı bir olumsuzluk da çalışanların sosyal hizmet alanından uzak olmalarıdır. Aslında sekreteryanın yürütme işlevini görmediği durumlarda bunun bir sakıncası yoktur. Ancak gün geçtikçe etkisini arttıran Genel Sekreterlik’in yardımlara da el atması ile uzman personel ihtiyacı doğmuştur. Buna karşın şu an itibarıyla sekreteryâ hizmetlerini yürüten uzman personel bulunmamaktadır. Mevcut 91 personelin çoğunluğunun da *geçici* olarak bu hizmeti yürütüyor olması çalışmaların amaçlanan başarıyı yakalamasını engellemektedir.

Fon’un gelirlerini ele almak, üstlendiği faaliyetleri anlayabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Kanun’un ilgili maddesine göre fonun gelirleri diğer fonlardan aktarımlar, bütçeye konulacak ödenekler, trafik para cezası hasılatının yarısı, RTÜK reklam gelirlerinden aktarılan %15 pay ve her nevi bağış ve yardımlardan oluşur. Gelirlerinin bu derece çeşitli

---

¹⁹ Fikret Şenses, “Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, s.434.

oluşu doğal olarak istikrarsızlığı da beraberinde getirmektedir. Çünkü bu kalemlerin tamamı da her yıl değişebilen bir nitelik taşımaktadır. Örneğin Fon'un toplam gelirleri 1999 yılında 1 milyar dolarken, bu rakam 2003 yılında 550 milyon dolara kadar düşmüştür (Bu rakamın 2003 yılı GSMH'sinin yalnızca %2' sine denk geldiği belirtilmelidir.). Ayrıca gelir kalemlerinin de seçildikleri noktalar ilginçtir. Örneğin reklam gelirleri –dolayısıyla tüketim– arttıkça, trafik sorunu büyüyüp cezalar arttıkça yoksullara daha fazla kaynak aktarılacaktır. Ayrıca Genel Sekreterlikten bu kaynakların her ay düzenli olarak fon hesabına aktarılmadığı, bazı kalemlerden aylarca gelir elde edilemediği öğrenilmiştir.

Fon'un giderleri ise faaliyet içi ve faaliyet dışı olmak üzere ikiye ayrılarak incelenebilir. Faaliyet içi giderler vakıflara dağıtılanlar, yüksek öğrenim bursları, Sağlık Bakanlığı payı ve depremzede tedavi gelirleri olarak 4 kalemdir. Bunların içinde en büyük pay %48 ile vakıflarıdır. Ancak bu %48lik pay 1995 yılındaki %72lik orandan bu noktaya gerilemiştir. AKP hükümeti kurulduğundan beri Sağlık Bakanlığı'na ayrılan pay büyük artış göstermiştir. Bunda yeşil kart uygulaması sonucunda oluşan maliyetler önemli yer işgal etmektedir.

Kanun'un yasalaşması sürecinde muhalefetin en çok tedirgin olduğu konuların başında vakıf ve fon harcamalarının denetiminin yetersizliği gelmektedir. Özal hükümeti denetim konusunda fonu ve vakfı başına buyruk bırakmıştır. Bu konuda fonun denetleyicisi Yüksek Denetleme Kuruludur (YDK). Bu fon üzerinde iyi bir denetim olduğu izlenimi yaratsa da gerçek böyle değildir. Ayrıca temel bir hukuki sorun da Yüksek Denetleme Kurulu'nun bu konuda yetkisinin olmamasıdır. 24.06.1983 tarih 72 sayılı KHK'ya göre YDK'nın denetim yetkisinde olanlar Kamu İktisadi Teşebbüsleri, özel kanunlarında Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabi olduğu belirtilen kurum ve kuruluşlar ve Sosyal Güvenlik kuruluşlarıdır. Fon'un bu üç bölümden ikincisine, yani özel kanunda belirtilmiş olanlara sokmak mümkün gözüktü de SYDTF'nin bir kurum ya da kuruluş olmadığı açıktır. Fon'un tüzel kişiliğinin olmadığı da belirtilmelidir.²⁰ Bu nedenlerle YDK'nın fon üzerinde denetim yetkisi bulunmamaktadır. Buna karşın uygulamada Kurul yıllardır bu görevi yerine getirmektedir. Ancak bu denetimlerin de parasal konularda olmadığı görülmektedir. Çoğu raporda ağırlık Genel Sekreterliğin yapısı üzerindedir. Ayrıca Sayıştay'ın da Fon üzerinde herhangi bir denetimine rastlanamamıştır. Bu nedenle trilyonlarca liranın akışını kontrol eden Fon Kurulu denetim alanının dışında kalmaktadır.

---

²⁰ 1/644 Esas sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı Gerekçesi (Bakanlar Kurulu karar tarihi: 19.6.2003).

2.Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları

Fonda toplanan paraların halka dağıtımını üstlenen yapı vakıflardır. Bu sayede hizmetin sivilleşmesi ve yerelleşmesi amaçlanmış, halktan bağış toplamanın rahatlaşacağı umulmuş ve yerel halkın kendine yapılacak yardımlarda söz sahibi olması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu fikrin oluşumunda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu vb. yapılara yönelik bağışların resmi niteliklerinden ötürü yetersiz kaldığının gözlemlenmesi de etkili olmuştur. Ne var ki, “vakıf müteveli heyetlerinin oluşumu bu resmi görünümü silmekten uzak kalmıştır.”²¹ Müteveli heyetler illerde valinin, ilçelerde ise kaymakamın başkanlığında oluşmaktadır. Başkan dışındaki üyeler de belediye başkanı, emniyet müdürü, milli eğitim müdürü gibi devlet görevlileridir. Bu resmiyeti biraz olsun yumuşatan ise müteveli heyete halktan da üç kişinin seçilecek olmasıdır. Ancak bu seçim işlemin de valinin yapması amaçlanan sivilleşmeye engel olmaktadır

Vakıflar ile ilgili temel bir sorun daha kuruluş aşamasında karşımıza çıkmaktadır. 3294 sayılı Kanun’un 7. maddesinin 1. fıkrası “...her il ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıfları kurulur.” demektedir. Bu cümleden çıkarılması gereken anlam tartışmaya açıktır. Söz edilen vakıflar kanunla mı kurulmuştur yoksa kanun bu vakıfların kurulmasını mahallin en büyük mülki idare amirinden (Aynı kanun 7. maddesinin 3. fıkrasına dayanarak) istemiş midir? Kanun 7/III ile vakıf senedinin Medeni Kanun hükümlerine göre Mülki İdare Amiri tarafından tescil ettirileceğini hükme bağlamıştır. Bu durumda Kanun’un vakfi kurmadığı söylenebilir. Ancak, kanun bunu emretmektedir. Zaten Medeni Kanun hükümlerine aykırı olarak vakıf kurulması mümkün değildir. Bir kişinin vakıf senedini tescil ettirmesi gerekmektedir. Kanun da bu görevi mülki idare amirine vermiştir. Bu nedenle vakıfların kanunla kuruldukları söylenebilir. Ama kanunla kurulmuş olmaları da onları birer kamu hukuku tüzel kişisi haline getirmez. Vakıflar ne olursa olsun özel hukuka tabidirler.

İşte bu özel hukuka tabi olma durumu da önemli sorunlar doğurmaktadır. Vali yada kaymakam başta olmak üzere bir çok devlet görevlisi bu vakıflarda görev almaktadırlar. Yani devlet memurları bir özel hukuk tüzel kişisinde kanunun emredici hükmü gereği görev almaktadırlar. Ayrıca vakfin kullandığı para kamu parasıdır. Yani devlet hiçbir özel hükme tabi olmadan parasını özel hukuk tüzel kişisine devretmektedir.

Bu durumun ortaya çıkardığı birçok sorundan biri bu paranın denetimine ilişkindir. Vakıf müteveli heyetinin kararlarına karşı dava açılabilir midir? Öncelikle böyle bir davanın idare mahkemelerinde açılmayacağını belirtmek gerekir. Ancak kullanılan paranın

---

²¹ Fikret Şenses, “Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, s.433.

vakfa geçmesi ile birlikte bunun kamu parası olmaktan çıktığı düşünüldüğünde tedirgin edici sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Müteveli heyet kararlarına karşı (bir usulsüzlük olmadığı müddetçe) dava açılması mümkün olmayacaktır. Çünkü vakıf kamu hizmetinin gerekleri ile değil, 3294 sayılı kanunun hükümleri ile bağlı olacaktır. Müteveli heyetin bütün parayı bir camiye bağışlamasının önünde hukuken bir engel bulmak oldukça zordur. Kamu hukuku – Özel Hukuk çatışmasının doğurduğu bir diğer sonuç da müteveli heyeti ile ilgilidir. Müteveli heyeti mensuplarının harcamalardan sorumlulukları olup olmadığı ya da zimmet suçundan yargılanıp yargılanamayacakları konusu ciddi bir sorun yaratmaktadır. Bu sorundan çıkış vakfin kullandığı paranın *kamu parası* olma niteliğini sürdürüp sürdürmediğine bağlıdır. Eğer bu nitelik paranın fon hesabından vakfa geçişi ile birlikte ortadan kalkıyor ise zimmet suçundan yargılamak mümkün olmayacaktır. Ancak eğer para kamu parası olma niteliğini koruyorsa heyet mensupları zimmet suçundan yargılanabilecek, ve hatta vali tarafından seçilen üç kişi de bu suça iştirak etmiş sayılabileceklerdir.

Bu bahsedilen sorunlar dışında, kanunun yasalaşma sürecinde çokça tartışılan ama şu anda pek de dikkat çekmeyen bir konu da müteveli heyet üyelerinden birinin müftü olmasıdır. Meclis tartışmalarında da bu konu üzerinde çokça durulmuş, ancak hükümetin geri adım atması sağlanamamıştır. Müftü'nün müteveli heyette yer alması ilk başta laiklik ilkesine aykırı olarak düşünülebilir. Ancak bundan önce Diyanet İşleri Başkanlığı'nı (DİB) düzenleyen Anayasa'nın 136. maddesine aykırılık teşkil etmektedir. Maddeye göre “Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı [...] özel kanununda²² gösterilen görevleri yerine getirir.” Öncelikle DİB'nin genel idare içinde yer alıyor olması, kamu hukukuna tabi olduğunu göstermektedir. Bu da müftülerin özel hukuk hükümlerine tabi bir yapıda Diyanet İşleri Başkanlığını temsilen bulunmalarını engellemektedir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevleri Anayasa ile sınırlanmış ve yalnızca *özel kanununda gösterilen görevleri* yerine getireceği belirtilmiştir. Dolayısıyla bu sınırlama DİB personeli için de geçerli olacaktır. Başkanlık ve personeli özel kanununda belirtilen görevler dışında görev üstlenemeyecektir. Aksi Anayasa'nın 136. maddesine aykırılık teşkil edecektir.

Müftü'nün vakıf müteveli heyetinde olması ayrıca laiklik ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir. Birçok bileşenin yanında laiklik ilkesi, resmi bir devlet dininin olmamasını ve devlet kuruluşları ile din kuruluşlarının birbirinden ayrılmasını da içerir.²³ Ancak vakıflarda müftünün konumu bu iki ilkeye uygun değildir. Resmi bir devlet dininin olmamasını içeren

²² 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun

²³ Laiklik ilkesinin Türkiye'de uygulanışı üzerine detaylı bir inceleme için bkz: Özer Ozankaya, **Türkiye'de Laiklik**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.

bileşen açısından bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin herhangi bir belgede yazılı bir dini yoktur. Ancak uygulama bu yönde değildir. Halkın “büyük çoğunluğu”nun Müslüman olduğu söylene de bu bir dini dayatmak için mazeret olamaz. Ayrıca, İslam dini içindeki mezheplerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na kabul görmemesi nedeniyle müftünün mütevelli heyette bulunuşu, Alevi ve diğer mezheplere mensup vatandaşlar için eşitsiz bir durum yaratacaktır. Laiklik ilkesinin devlet ve din kuruluşlarının birbirinden ayrılmasını içeren bileşeni nedeniyle de müftünün vakıf yönetimlerinde yer alması laiklik ilkesine aykırıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın idare içinde yer alması (her ne kadar uzunca bir süredir faaliyetleri amacını aşmış olsa da) laiklik ilkesi ile çelişmemektedir, aksine laikliğin korunması amacıyla, zorunluluk nedeniyle kurulmuştur. Ancak müftünün vakıf yönetiminde bulunmasının herhangi bir zorunluluğu yoktur. Laik bir ülkede yoksulların belirlenmesi müftülere değil, bu işin uzmanlarına verilebilir.

SYDT Vakıfları'nın denetimini Vakıflar Genel Müdürlüğü yapmaktadır. Ancak bu denetim de vakıf harcamalarının düzensiz oluşunun önüne geçememiştir. Çünkü Vakıflar Genel Müdürlüğü personel olarak yetersiz kalmaktadır. Yurt çapında 931 SYDT Vakfı olduğu göz önüne alındığında bu denetimin zorlukları daha net ortaya çıkmaktadır. Ayrıca vakıf harcamalarının denetiminden öte genel durumu dahi bilinmemektedir. Şöyle ki; genel sekreterlik personelinden alınana bilgilere göre, genel sekreterlik vakıf harcamalarından habersiz durumdadır. Yalnızca vakıflara gönderilen paralar bilinmekte, ancak akıbeti konusunda fikir yürütülememektedir. Ayrıca vakıflar ile genel sekreterlik (ya da fon kurulu) arasında hiyerarşik bir bağ olmaması da bu sonucun doğmasında önemli bir etkidir. Bu konudaki problemler Yüksek Denetleme Kurulu raporlarında da dile getirilmiş²⁴ ancak herhangi bir önlem alınamamıştır. Bunun esas nedeni daha önce değindiğimiz özel hukuk – kamu hukuku tüzel kişiliği karşılığıdır. Çünkü İdare'nin vakıflar üzerinde denetim yapabilmesine olanak tanıyan bir kanun bulunmamaktadır.

C.FON FAALİYETLERİ

1.Fon Gelirleri İle Yürütülen Faaliyetler

3294 sayılı kanuna göre SYDTF'nin yoksullara yardım yapma yetkisi yoktur. Ancak fon vakıf faaliyetlerinin yetersiz kaldığı ya da özellikle Fon Kurulu'nun eğilmek istediği konularda yardımlar yapmakta, projeler düzenlemektedir. Ancak asıl faaliyetler vakıflar tarafından yürütülmektedir.

---

²⁴ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 1998 Yılı Raporu**, BYDK, 1999, Ankara, s.22.

Her ay 931 vakfa para gönderilmesinden oluşan *periyodik yardımlar* kapsamında 2004 yılında yaklaşık 500 trilyon aktarılmıştır. Her ne kadar her il ve ilçeye gönderilen paylar gelişmişlik düzeyi vb.'ne göre değişse de ortalama olarak her vakfa aylık 24 milyar gönderilmiştir. Bu rakam büyük şehirler için çok yüksek olmasa da, birkaç bin nüfusu olan ilçeler için oldukça yüksektir.

Son birkaç yılda özellikle kaynak aktarılan bir faaliyet de *sağlık yardımları* olmuştur. Bu kapsamda yeşil kart sahiplerinin ayakta tedavi giderleri gibi Sağlık Bakanlığı bünyesinde karşılanması gereken faaliyetler de vardır. Sağlık alanındaki yardımlardan 2003 yılında 3 milyon 400 bin kişi yararlanmıştır.

Bayram öncesi yapılan yardımları, aşevlerini, doğal afet, terör mağdurlarına yapılan yardımları içeren *özel amaçlı yardımlar* diğer alanlara göre nispeten daha düşük kaynak aktarılan bir alandır. Bu kapsamda 2003 yılında 40 trilyon harcanmıştır. Ancak bu harcamalar, gelişen koşullara göre değişiklik gösterebilmektedir. Meydana gelen bir doğal afet sonucunda bu yardımlar çok daha artmaktadır. Örneğin 17 Ağustos depremi sırasında 205 trilyon yalnızca deprem mağdurları için harcanmıştır.

AKP hükümeti ile gündemde önemli bir yer tutan konu *yakacak yardımlarıdır*. Ancak Bakanlar Kurulu'nun 22.09.2003/6154 sayılı kararı ile kömür yardımları Fon ve vakıf faaliyetleri kapsamında çıkarılmıştır.²⁵ Artık yardımlar Hazine Müsteşarlığı tarafından ödenecek bedel karşılığında Türkiye Kömür İşletmelerinden alınmaktadır. Dağıtımı da valiliklerce yapılacaktır. Bu kapsamda 2003 yılında 1 milyon aileye kömür yardımı yapılmıştır. Bunun yoksul ailelerinin faydasını gözettiği açıktır. Ancak her ailenin 4 kişiden oluştuğu varsayımından hareketle 4 milyon kişinin kömür ihtiyacının karşılanması, kişilerin siyasal yönelimlerinde de etkili olacaktır.

Bu sayılanlar dışında fon eğitim yardımları, kırsal alanda sosyal destek projesi, yoksullar için gelir getirici küçük ölçekli projeler vb. faaliyetlerde bulunmaktadır.

Doğrudan Dünya Bankası isteği ve desteği ile Kasım 2001'de yürürlüğe giren Sosyal Riski Azaltma Projesi, yukarıda sayılan faaliyetlerden farklı olarak, 4 ayrı bileşenden oluşmaktadır. Proje'nin amacı olarak kısa ve uzun dönemde yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunulması olarak gösterilmiştir. Bu amaç doğrultusundaki hedefler²⁶, krizden etkilenen yoksullara doğrudan acil gelir desteği sağlamak (sosyal riski hafifletme), yoksullara sosyal hizmet ve yardım götürecek olan devlet kurumlarının sosyal kapasitesini artırmak

²⁵ Buna karşın, Fon tanıtım broşürlerinde kömür yardımlarının kimlere yapılacağını vakıfların kararlaştıracığını belirtmektedir. Ancak anılan kararın ilgili maddesinde tespitin valiliklerce yapılacağı hükme bağlanmaktadır.

²⁶ Filiz Çulha Zabcı, "Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?", s.232.

(sosyal risk yönetimi), temel sağlık ve eğitim hizmetlerinde kullanılma şartına bağlı kılınarak, nüfusun en yoksul yüzde 8'ini hedefleyen temel bir sosyal yardım sistemini uygulamak (sosyal risk hafifletme ve engelleme) ve yoksullar için gelir ile istihdam yaratıcı fırsatları artırmaktır (sosyal riski azaltma). Proje bu hedefler doğrultusunda hızlı yardım, şartlı nakit transferi ve kurumsal geliştirme ve yerel girişimler bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu bileşenler kapsamında öğrencilere aylık yardımlar yapılmış, “Her Gün Bir Milyon Çocuğa Süt” kampanyası kapsamında okullara süt dağıtılmış, projeler ile gelir getirici işler yaratılmaya çalışılmış, yerel yönetimler eliyle geçici istihdam olanakları oluşturulmuştur. Ancak, bu uygulamaların da (dolaylı politikalar içerse de), Dünya Bankası politikalarından çok da farklı olmayan bir şekilde, yoksulluğu ortadan kaldırmak yerine geçici olarak sorunu ertelediği veya “piyasa koşullarına uygun hale” getirdiği söylenmelidir.

2.Fon Faaliyetlerinin Dönemsel Tasnifi²⁷

Fon faaliyetlerini, harcamaların yöneldiği yerler ve iktidarın fon üzerindeki etkisini dikkate alarak yıl bazında altı döneme ayırmak mümkündür. Buna göre fonun kuruluşundan, yani 1986 yılından 1991 yılına kadar olan dönem birinci dönemdir. Genel sekreterlikte yeterli bilgi olmaması nedeniyle bu dönemdeki faaliyetlerin detayları çizilememekte, edinilen bilgiler ışığında Fon faaliyetlerinde hükümetin etkili olduğu ve harcamalarda “keyfi” davranıldığı söylenebilmektedir. 1994 ekonomik krizini de içeren 1991 – 1996 dönemi ikinci dönem olarak ele alınmaktadır. Bunun nedeni fon giderleri içinde ağırlığın fon faaliyetlerinde değil, bütçeye aktarımlarda olmasıdır. Örneğin 1995 yılında fon gelirlerinin %78'i bütçeye, %10'u ise diğer fonlara aktarılmıştır. Bu durumun bir nedeni olarak 1994 ekonomik krizini göstermek mümkündür. Kriz ve ekonomik sorunlar nedeniyle bütçede meydana gelen açık fon gelirlerinden kapatılmaya çalışılmıştır. Aslında bu durumun sadece 1995 yılına özgü olmadığını belirtmek gerekmektedir. 1995 yılından 2002 yılına kadar her yıl fon gelirlerinin en az %30'u bütçeye aktarılmıştır.

1996, 1997 ve 1998 yılları Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi'nin koalisyon hükümeti dönemini içermektedir. Bu dönemde yoksulluk konusuna hükümetin ilgisinin arttığını belirtmek yerinde olacaktır. İktidar partisinin ve koalisyon ortağının yoksul kesimden aldığı ve almayı planladığı oylar bu durumda etkindir. Ayrıca her iki partinin de İslami değerlere yaptığı vurgu bu konuda etkili olmuştur. Fon kaynaklarından yapılan harcamaların dini

---

²⁷ Bu dönemlemenin ilk üç bölümü (1998 yılı hariç olmak üzere) Şenses tarafından yapılmıştır. Ancak Şenses makalesinde yalnızca dönemlere ayırmakla yetinmiş, ek açıklamalar getirmemiştir. Fikret Şenses, “Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, s.437. SYDTF'nin 1995 ile 2004 yılları arasındaki gelir gider tablolarına çalışmanın sonuna eklenen bölümden ulaşılabilir.

cemaatlere gittiği yolunda üst düzey devlet görevlileri dahi açıklamalarda bulunmuştur. Aslında Refahyol iktidarı 1997 yılında son bulmuştur. Ancak bu döneme 1998 yılını da eklemek yerinde olacaktır. Dönemin gelir – gider tabloları incelendiğinde aynı harcamaların 1998 yılında da devam ettiği görülmektedir. Bunda Refah Partisi iktidarı döneminde göreve gelen kişilerin “tasfiyesinin” 1998 yılında tamamlanamamış olması önemli bir etkidir. Dördüncü dönem olarak 1999 ve 2000 yılları ele alınmalıdır. Bu yıllarda fon giderlerinin neredeyse tamamının 17 Ağustos depremzedelerine aktarıldığı görülmektedir. Fon hesabında toplanan paranın büyük kısmı deprem bölgesi vakıflarına aktarılmış, harcamalar bu bölgelerde yoğunlaşmıştır. 2001 ve 2002 yıllarında ise deprem yardımlarının ardından tekrar fon rutin faaliyetlerine dönmüştür. Ancak bu dönemin belirleyici özelliği de yaşanan iki ekonomik krizin ardından gelmesine rağmen bütçeye aktarılan payların çok büyük değişiklikler göstermeden devam etmesidir. Daha önce değinildiği gibi %30 düzeyindeki bütçeye aktarım devam etmektedir. Bütçeye aktarılan payların yükselmemesinin nedeni olarak “sosyal patlama” beklentisi gösterilebilir. AKP iktidarı ile başlayan son dönem 2002 yılından bugüne kadar gelmektedir. Bu dönemin tipik özelliği bütçeye yapılan aktarımların, yaklaşık 15 yıl sonra sona ermiş olmasıdır. Ayrıca son iki yılın gider kalemlerinde görülen tipik özellik Sağlık Bakanlığı’na yapılan aktarımların artmış olmasıdır. Bunda temel neden Yeşil Kart giderlerinin bir kısmının bu sayede karşılanmasıdır. Bu dönemde bütçeye aktarım yapılmaması, fon faaliyetlerine harcanan payın %98’lere kadar çıkması olumlu karşılanmaktadır. Ancak bu dönemdeki faaliyetlerin tarafsız bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini anlayabilecek veriler mevcut değildir. Gene de, her ne nedenle olursa olsun yoksulluk konusuna ilginin arttığı görülmektedir.

Tüm bu ayrımlara karşın, son ikisi hariç tüm yıllarda ortak özellik fon hesabında toplanan paraların ortalama %40’ının bütçeye aktarılmasıdır. Bu payın büyüklüğü mevcut hükümetlerin politikalarına göre %80’lere kadar çıkmaktadır. Ancak asıl belirleyici olan etmenin ülke ekonomisinin durumu olduğu kuşkusuzdur. Bu ise göstermektedir ki yoksul kişilere yardım amaçlayan bir yapı, en çok ihtiyaç duyulduğu anda bütçe açıklarını kapatmaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele yöntemleri ile ilgili çalışmalar 1990 yılı sonrasında, yani Dünya Bankası’nın Kalkınma Raporunda yoksulluk konusuna değinmesinin ardından artmıştır. Ancak yoksulluğun tarihi ne Türkiye ne de Dünya için bu kadar yeni değildir. Buna karşın, yoksulların yaşam standartlarını yükseltme amacı güden çalışmaların yeni yeni ortaya çıkıyor olmasının nedeni, sistemi tehdit eder hale gelmiş olmalarıdır. İngiltere’de de Yoksul Yasaları yöneticilerin hassasiyetlerinden kaynaklanmamıştır. Önceki dönemlerde sistem içinde eritilebilen yoksullar, sayılarının da artışı ile “sindirilemez” hale gelmişlerdir. Bu sorunun çözümü olarak da kolay yoldan geçici önlemler sunulmuştur.

Elbette ki sosyal devlet ilkesi gereğince, devlet vatandaşlarının daha müreffeh bir yaşam sürmeleri amacıyla yardımlar yapacak, kamu harcamalarını arttırmak suretiyle yoksulların harcamalarını azaltmak amacını güdecektir. Ancak ne gıda ve yakacak yardımları ne de küçük projeler yoluyla yoksulluk sorununun altından kalkılabilir. Aslında bu tam olarak sistemin sorunudur. Kapitalist sistemde yoksulların mevcudiyetini şaşırtıcı bulmak büyük bir yanılgıdır. Çünkü ne ekonomi gerçek anlamda dengededir, ne de demokrasi gerçek demokrasidir.

Bu nedenlerle yoksulluk sorununa yaklaşımların sistemin içinden bakışlarla değil de, dışından bakılarak yapılması daha net sonuçlar doğuracaktır. Sistemin içinden bakıldığı takdirde yapılacak çalışmaların geçici önlemler önermesi dışında bir etkinliği olması mümkün olmayacak, maddi imkanları olmadığı için sistem dışına çıkan kişileri, kısa süreli yardımlarla sistem içine çekmeye çalışmaktan ibaret olacaktır.

Türkiye örneği açısından ele alırsak 1986 yılında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) yoksullara *sadaka* dağıtan bir kurum halindedir. Kuruluşundan itibaren de bu çizgiden “sapmadan” yoluna devam etmiş, bugüne kadar yoksulluğu ortadan kaldırma amacı güden bir faaliyetin içinde ciddi anlamda bulunmamıştır. Bu durum karşısında sorulması gereken soru SYDTF’nin yoksullukla mücadele edip etmediğidir. Yani SYDTF Şenses’in ortaya koyduğu üç koldan biri olan “yoksullukla mücadele programları”nı yürütmekte midir? Fon faaliyetlerinin kararlılığı ve sertliği içeren “mücadele” kavramını hak ettiğini söylemek oldukça zordur. 2004 yılında Fon giderlerinin yalnızca %0,17’sinin yatırım faaliyetlerine ayrılmış olması bunun en önemli göstergesidir. Fon ve il ve ilçelerdeki temsilcisi konumundaki vakıflar harcamalarını kısa süreli ve küçük yardımlar şeklinde yapmaktadırlar. Ve belirtildiği gibi faaliyetlerde istihdam yaratıcı, yatırıma

dönük çalışmalara rastlamak oldukça güçtür. İşte bu nedenlerle SYDTF'nin faaliyetlerini “yoksullukla mücadele” olarak adlandırmak yanılsamaya yol açmaktadır. Fon'un yaptığı mücadeleden çok “yoksulluk yönetimi”dir. Özellikle 1980 sonrası oluşan ve sayısı milyonları bulan yoksul sınıf devlet eliyle yönetilmektedir. Bu *yönetim* onları beslemeyi, yakacak yardımı yapmayı ve bu yardımlara muhtaç hale getirmeyi ve ideolojik olarak yönlendirmeyi de içermektedir. Ve belki de yaklaşık 20 yıldır hesabından milyarlarca dolar geçen Fon, yoksulluğun tam anlamıyla ortadan kaldırılması önünde bir engeldir. Çünkü faaliyetler, kişileri devlete ya da iktidar partilerine bağımlı/muhtaç kılmaktadır.

Çalışmada SYDTF'ye ve faaliyetlerine hem hukuki hem de sosyal açıdan yaklaşılmaya çalışılmıştır. Öncelikle görülmüştür ki, hem fon hem de vakıflar bir çok hukuka aykırı durum taşımaktadırlar. Genel Sekreterliğin yetkisizliğinden, denetim sorununa kadar bir çok hukuki problemin yanı sıra, Fon faaliyetleri sosyal anlamda da tatmin edici değildir. Değindiği gibi elbette sosyal devlet ilkesini benimsemiş bir ülkenin yoksullarına yardım yapması doğaldır. Ancak mühim olan amaçtır ve SYDTF'nin amacına bakıldığında yoksulluğu ortadan kaldırmayı görmek mümkün değildir. Amaçlanan kısa süreli yardımlar ile hem iktidar partisine taraftar kazandırmak hem de yoksulların sistemin içine dönmelerini sağlamaktır. Oysaki, gerçek anlamda “yoksullukla mücadele” tabirini hak etmek için, amaçlanan yoksulluğun ortadan kaldırılması olmalıdır.

Yakın zamanda kabul edilen bir kanun²⁸ ile SYDTF Genel Müdürlük şeklinde örgütlenmiştir. Bu durumun uluslararası kuruluşların isteği ile olduğu tasarının gerekçesinde açıkça dile getirilmiş, amaç olarak kaynakların kontrolsüz kullanımının önlenmesi isteği gösterilmiştir. Yeni yapılanmanın ne kadar başarılı olacağı bilinmemekle birlikte, yeni yapıda da eskisinden farklı olan bir amaç görülmemektedir. Faaliyetler gene eski kanuna göre yürütülecektir. Sadece yoksulluk hizmetlerinin biraz daha merkezileştirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca bir nokta da, vakıf müteveli heyetlerine halkın doğrudan katılımının sağlanması suretiyle “yönetişim” in gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Ne var ki, tüm bu değişiklikler yukarıda bahsedilen sistemin içinden bakma sorununu aşmamış, aşma amacı da gütmemiştir. Değişen idari yapıdan ibarettir.

---

²⁸ 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. (RG:1/12/2004, 25665)

EK I: SYDTF 1995 – 2004 GELİR TABLOLARI

SYDTF 1995 - 2004 YILLARINA İLİŞKİN GELİR DURUMU* (Milyon ABD Doları)

GELİRLER	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Diğer Fonlardan	424,2	327,6	351,3	368,3	344,5	360,7	237,9	3,2	3,3	1,9
Gelir ve Kurumlar Vergisi	184,5	111	109	100	610,7	256	385,8	498,2	310,2	177,7
Trafik Para Cezaları	11,8	6,8	8,4	11	76,7	36,5	53,1	80,5	70,8	33,3
RTÜK (Reklam Gelirleri)	-	-	-	-	0,7	3,3	2,1	2,6	2,8	2,3
Akaryakıt Tüketim Vergileri	0,391	0,281	0,4	0,1	0,5	-	-	-	-	-
Bütçeye Konulan Ödenek	-	-	-	-	-	-	-	-	154,1	106,6
Geçmiş Yıl Gelirleri	2,5	45,6	-	-	1,1	12,4	1,6	1,2	0,8	0,9
Dünya B. Kredi Gelir Hesabı	-	-	-	-	-	-	-	2,2	5,2	-
Diğer Gelirler	78,7	32,7	18,1	10,7	40,5	163,5	1,6	2,9	6,1	-
TOPLAM GELİR	701,7	524,0	487,2	490,1	1074,7	832,4	682,1	590,8	553,3	322,7

*Kaynak: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği.(2004 verileri Haziran ayına kadardır.)

SYDTF 1995 - 2004 YILLARINA İLİŞKİN GELİR DURUMU* (Yüzdelik paylar)

GELİRLER	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Diğer Fonlardan	60,41	62,5	72,09	75,11	32,06	43,32	34,86	0,58	0,61	0,59
Gelir ve Kurumlar Vergisi	26,27	21,18	22,37	20,41	56,81	30,75	56,53	84,27	56,05	55,1
Trafik Para Cezaları	1,69	1,3	1,73	2,26	7,14	4,39	7,79	13,63	12,79	10,33
RTÜK (Reklam Gelirleri)	-	-	-	-	0,07	0,4	0,32	0,44	0,52	0,74
Akaryakıt Tüketim Vergileri	0,06	0,05	0,09	0,03	0,05	-	-	-	-	-
Bütçeye Konulan Ödenek	-	-	-	-	-	-	-	-	27,83	33,05
Geçmiş Yıl Gelirleri	0,36	8,71	-	-	0,11	1,5	0,25	0,21	0,16	0,29
Dünya B. Kredi Gelir Hesabı	-	-	-	-	-	-	-	0,37	0,94	-
Diğer Gelirler	11,21	6,25	3,72	2,19	3,76	19,64	0,25	0,49	1,11	-
TOPLAM GELİR	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*Kaynak: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği.(2004 verileri Haziran ayına kadardır.)

EK II: SYDTF 1995 – 2004 GİDER TABLOLARI

SYDTF 1995 - 2004 YILLARINA İLİŞKİN GİDER DURUMU* (Milyon ABD Doları)

GİDERLER	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
FON FAALİYETLERİNE	75,9	108,6	203,2	299,3	420,1	577,7	391,1	404,7	411,3	381,5
a) SYD Vakıflarına	57,4	79,9	147,5	218,4	333,9	481,1	260,7	236,5	193,5	181,1
<i>Periyodik Paylar</i>	17,6	25,3	35,2	30,4	33,1	34,8	37,7	64,1	72,9	50,5
<i>Yatırımlar</i>	20,6	14,3	8,5	10,8	23,2	7,3	1,4	2,9	2,7	0,3
<i>Mesleki Eğitim</i>	1,8	3,5	26,6	32,7	18,8	12,3	5,7	7,7	6,1	22,5
<i>Sağık Yardımları</i>	2,8	3,8	6,8	9,3	10,2	16,3	13,7	14,3	27,03	18,6
<i>Eğitim Yardımları</i>	2,9	6,9	16,4	14,9	5,01	4,8	62,7	24,09	6,8	0,3
<i>Öğle Yemeği Yardımları</i>	-	-	4,7	32,3	44,3	45,7	38,02	36,1	24,5	74,7
<i>Aşevi</i>	-	0,4	1,1	2,2	2,5	3,2	2,5	3,05	3,03	1,8
<i>Yakacak</i>	-	10,2	18,7	15,6	5	9,3	34,5	26,1	-	-
<i>Gıda – Giyim</i>	8,5	4,9	12,8	20,5	14,07	12,01	22,08	29,8	23,6	10,9
<i>Doğal Afet</i>	2,04	8,1	5,4	36,1	170,3	329,1	39,4	10,08	1,2	0,01
<i>Terör</i>	0,4	0,5	1,2	0,9	0,3	0,4	0,05	1	0,9	-
<i>Diğer</i>	0,5	1,5	9,5	12,2	6,6	5,2	2,6	16,9	25,1	1,3
b)Yüksek Öğrenim Bursu	12,5	17,1	36,6	46,3	40,6	44,1	55,9	77,1	76,2	81,5
c)Sağık Bakanlığına	5,9	11,5	19,06	34,6	45,5	51,1	74,1	91,07	141,5	118,8
d)Depremzede Tedavi Giderleri	-	-	-	-	-	1,2	0,2	0,05	-	-
BÜTÇEYE	544,1	291,8	189,3	144,9	410,1	268,2	251,7	187,7	-	-
DİĞER FONLARA	73,6	45,07	41,7	18,03	197,7	15,5	0,4	-	-	-
DİĞER GİDERLER	-	-	-	-	-	-	-	-	19,8	1,5
DÜNYA BANKASI	-	-	-	-	-	-	-	-	5,4	5,3
TOPLAM	693,6	445,47	434,2	462,23	1027,9	861,4	643,2	592,4	436,5	388,3

*Kaynak: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği.(2004 verileri Haziran ayına kadardır.)

SYDTF 1995 - 2004 YILLARINA İLİŞKİN GİDER DURUMU* (Yüzdelik Paylar)

GİDERLER	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
FON FAALİYETLERİNE	10,95	24,38	46,79	64,75	40,87	67,06	60,8	68,31	94,21	98,26
a) SYD Vakıflarına	75,64	73,6	72,59	72,95	79,48	83,28	66,67	58,43	47,06	47,48
<i>Periyodik Paylar</i>	30,69	31,75	23,92	13,93	9,92	7,25	14,49	27,13	37,7	27,93
<i>Yatırımlar</i>	35,87	17,89	5,83	4,98	6,97	1,53	0,54	1,23	1,41	0,17
<i>Mesleki Eğitim</i>	3,17	4,47	18,07	14,98	5,65	2,57	2,2	3,29	3,2	12,45
<i>Sağık Yardımları</i>	4,99	4,87	4,63	4,3	3,08	3,4	5,27	6,05	13,96	10,27
<i>Eğitim Yardımları</i>	5,1	8,69	11,12	6,86	1,5	1,02	24,05	10,19	3,54	0,17
<i>Öğle Yemeği Yardımları</i>	-	-	3,2	14,76	13,28	9,52	14,58	15,28	12,7	41,26
<i>Aşevi</i>	-	0,61	0,81	1,04	0,77	0,68	1	1,29	1,57	0,99
<i>Yakacak</i>	-	12,76	12,73	7,15	1,5	1,95	13,24	11,07	-	-
<i>Gıda - Giyim</i>	14,89	6,17	8,68	9,42	4,22	2,5	8,47	12,62	12,2	6,03
<i>Doğal Afet</i>	3,55	10,22	3,71	16,55	51	68,41	15,14	4,26	0,66	0,1
<i>Terör</i>	0,76	0,64	0,83	0,45	0,1	0,09	0,02	0,42	0,05	-
<i>Diğer</i>	0,91	1,93	6,48	5,59	2	1,1	1	7,16	13,01	0,73
b)Yüksek Öğrenim Bursu	16,52	15,75	18,03	15,47	9,67	7,65	14,32	19,06	18,54	21,37
c)Sağık Bakanlığına	7,83	10,65	9,38	11,58	10,84	8,86	18,96	22,5	34,4	31,15
d)Depremzede Tedavi Giderleri	-	-	-	-	-	0,21	0,06	0,01	-	-
BÜTÇEYE	78,43	65,5	43,6	31,35	39,9	31,14	39,14	31,69	-	-
DİĞER FONLARA	10,62	10,12	9,61	3,9	19,23	1,8	0,06	-	-	-
DİĞER GİDERLER	-	-	-	-	-	-	-	-	4,54	0,35
DÜNYA BANKASI	-	-	-	-	-	-	-	-	1,25	1,39
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*Kaynak: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği.(2004 verileri Haziran ayına kadardır.)

KAYNAKÇA

BORATAV, Korkut, “Yoksulluk Kavramı Üzerine Notlar”, **Toplum ve Hekim**, c:19 s:1, 2004, s.7-9.

ÇAĞAN, Nami, “Anayasa Yönünden Fonlar”, **Anayasaya Yargısı**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 1986, s.107-124.

KALAYCIOĞLU, Sibel – RİTTERSBERGER TILIÇ, Helga, “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Baş Etme Stratejileri”, **Kentleşme Göç ve Yoksulluk**, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 2002, Ankara, s.197-247.

ÖZUĞURLU, Metin, Sosyal Politikanın Dönüşümü ya da Sıfatın Suretten Kopuşu, **Mülkiye Dergisi**, S:239, 2003, s.59-74.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, **Yoksullukla Stratejik Mücadele**, Ankara, 2004

SOZAN, Volkan, **Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Yönetimi**, (yayımlanmamış uzmanlık tezi), Ankara, 2004.

SÖNMEZ, Mustafa, **100 Göstergede Kriz ve Yoksullaşma**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ŞENSES, Fikret, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ŞENSES, Fikret, Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlemler ve Öneriler, **İktisat Üzerine Yazılar 1 Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, 2003, İstanbul

ŞENSES, Fikret, Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 26(3-4), 1999, s.427-451.

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, **Yoksullukla Stratejik Mücadele**, Ankara, 2004.

T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 1998 Yılı Raporu**, BYDK, 1999, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Tutanakları, Cilt:29, 1986, s.503-553.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Tutanakları, Cilt:30, 1986. s.17-48.

UÇARCI, R.Ali, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve Vakıfları, **Türk İdare Dergisi**, S:438, 2003, s.29-65.

ZABCI, Filiz Çulha, Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 58-1, 2003, s.217-239.